

Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu: Inicijative i perspektive na zapadnom Balkanu

**Sarajevo, Bosna i Hercegovina
5.-6. maj 2006.**

Mišljenja, predlozi i preporuke

Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, posvećen inicijativama i perspektivama za utvrđivanje istine o prošlosti organizirali su Istraživačko dokumentacioni centar (BiH), Fond za humanitarno pravo (Srbija) i Documenta (Hrvatska), potpisnici Protokola o suradnji na dokumentovanju ratnih zločina i protiv nekažnjivosti (april 2004). U radu foruma učestvovalo je oko 300 predstavnika organizacija za ljudska prava i udruženja žrtava iz regije, Suda i Tužilaštva BiH, Predsjedništva BiH, Ureda Visokog predstavnika u BiH, Misije OEBS u BiH, međunarodni eksperti za tranzicionu pravdu, predstavnici Haškog tribunala, kao i članovi Radne grupe parlamentarnih političkih partija u BiH koja u suradnji sa američkim Institutom za mir priprema prijedlog zakona za osnivanje nacionalne komisije za utvrđivanje istine i povjerenja u BiH.

Učesnici daju punu podršku suđenjima pred Haškim tribunalom i nacionalnim sudovima ali su svjesni da ta suđenja nisu dovoljna da bi se utvrdila istina o neposrednoj prošlosti, obezbijedila pravda za žrtve i spriječilo ponavljanje nasilja.

Prva stvar...koja je nama potrebna, jer će nam godinama trebati, jeste sudski verificirana pravda. (Mirsad Tokača, Istraživačko-dokumentacioni centar, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Sudski pristup je veoma važan i dobro je da i u našem slučaju, slučaju bivše Jugoslavije, imamo ad hoc krivični Tribunal za bivšu Jugoslaviju i da su svuda počela nacionalna suđenja za ratne zločine. (...) Ali, također, mislim da nam je svima jasno da nema tih sudova, koji će uspjeti da pred lice pravde izvedu sve one, koji su naređivali, planirali, dogovarali ili one, koji su učestvovali u ratnim zločinima. Znači, treba da mislimo i na druge instrumente, koji mogu da pomognu da se utvrdi, iznese i otkrije istina, također, da se i kazuje ta istina, koja će da pomogne u prevazilaženju užasnih posledica, koje su nam zapravo nametnule institucije, koje su vođene politikom teritorija. (Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Za mene kao čovjeka pravda bi bila kada bih dobio priliku da dođem do čovjeka ili do grupe koji su pobili moje najbliže i da ih pitam zašto. Da li su ti ljudi uopće poznavali te moje najbliže članove porodice? Šta je bio razlog da su ih na najsvirepiji način umorili i da su ih ostavili možda negdje, hajde da kažemo, da nikada neću moći doći do njih. To bi za mene bila Pravda. (Amir Kulagić, Udruženje Žene Srebrenice, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5-6.maj 2006.)

I dok sudovi predstavljaju formalni način utvrđivanja istine i traženja pravde, odgovornost za događaje iz prošlosti može se utvrđivati i uz pomoć drugih alata, kao što su komisije za istinu. Odluka o osnivanju ovakve komisije mora biti zasnovana na sveobuhvatnom konsultativnom

procesu, kako bi se u prvom redu saznalo da li to žele žrtve, ali i šta o tome misli široka javnost. (James Rodehaver, direktor Odjeljenja za ljudska prava, misija OEBS u BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Svi najozbiljniji i najveći zločini, koje većina ljudi u bivšoj Jugoslaviji i međunarodnoj zajednici vidi kao najtragičnije događaje, su ispitani, istraženi i procesuirani u Hagu, ali se također sada upućuju i domaćim sudovima. Međutim, ja naravno sumnjam da smo blizu konačnog broja pojedinačnih zločina, čak nismo riješili ni sve najozbiljnije slučajeve. (...) Međutim, uprkos svim naporima i sudskim postupcima, svim outreach aktivnostima i konferencijama, čini mi se da nije učinjeno dovoljno. To vidim iz mnogih žalbi, pisama i izjava grupa i zajednica žrtava. Potrebni su dodatni mehanizmi da bi se izašlo u susret njihovim potrebama. Svakako, ovdje ne mislim da bi ti mehanizmi trebalo da zamijene sudski postupak, već samo da ga dopune (Carla del Ponte, glavni tužilac Haškog tribunala, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Pravosudni organi ne smiju djelovati izolirano. Ne može se isključivo na njih prebaciti težak teret naše zajedničke tamne prošlosti i ne može se očekivati da će nas sudovi i tužiteljstva u Bosni i Hercegovini riješiti trauma postkonfliktnog društva u kome se nalazimo. (...) iznimno je važno ukazati da sudska istina ima određena ograničenja. Obzirom da će samo jedan ograničen broj žrtava učestvovati u suđenjima za ratne zločine, takav mehanizam bi također mogao predstavljati glavni forum za žrtve gdje bi mogli govoriti o svojim stradanjima. Komisija za istinu i kazneni postupci se mogu međusobno dopunjavati. (Marinko Jurčević, glavni tužilac, Tužiteljstvo BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6. maj 2006.)

Sudovi moraju voditi računa o osobama koje su bile izložene najgorim oblicima psihičkog i fizičkog zlostavljanja, silovanim, zlostavljanim, poniženim i povrijeđenim ljudima. Sud ne može umanjiti njihovu bol, niti učiniti da njihove traume nestanu, ali sud im može pomoći da se konačno počnu osjećati sigurnim i korisnim članovima društva. Komisija za istinu, za utvrđivanje sveobuhvatne istine, što pozdravljam i što je jako dobro. Ali ovo treba da se čini pod uvjetom da je to utvrđivanje komplementarno sa pravosudnim procesima koji se odvijaju, kako u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, u Sudu Bosne i Hercegovine i u sudovima susjednih zemalja Republike Hrvatske, Srbije i Crne Gore. (Meddžida Kreso, predsjednica Suda Bosne i Hercegovine, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Individualiziranjem počinjenih zločina doći će do iznošenja istine na vidjelo, i čak i činjenica da su zločini počinjeni u manjem obimu na jednoj strani, ne znači ništa naspram činjenice da su ipak počinjeni, čak i kad ih je počinila strana koja sebe smatra nevinom u cjelosti. Mislim da se do ovakve istine ne može doći samo kroz pravdu koja se ostvaruje sudskim putem, bilo da je u pitanju domaći ili međunarodni sud. Ta istina mora doći od svjedoka, od žrtava, od porodica ili onih koji su preživjeli represiju i zločine. (Vjosa Dobruna, Radio televizija Kosova, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Potrebna je rasprava i široke konsultacije o načinima i inicijativama za utvrđivanje istine, koje bi se odvijale u okviru civilnog društva, parlamenata i drugih institucija.

Nama je potrebna rasprava na nivou društva o potrebi formiranja komisije a potom rasprava o modalitetima, o različitim modelima. (Refik Hodžić, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju - MKTJ, Outreach program, ured u BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Takvo tijelo [komisija] može imati pozitivnu ulogu u BiH i ukoliko bi bilo uspostavljeno kroz konsultativni proces koji bi omogućio građanima Bosne i Hercegovine da ga oblikuju, ono bi moglo dati kompletniji izvještaj o sukobu, širu analizu, koja se ne može dobiti u krivičnim postupcima. (Marinko Jurčević, Glavni tužilac, Tužiteljstvo BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Koji je stvarni značaj konsultativnog procesa? Mislim da postoje dva važna dijela. Najprije je to podrška javnosti. Takva institucija [komisija] je neodrživa ukoliko nema podršku javnosti jer ona se upravo hrani izjavama koje dobija od građanstva. Drugo, radi se o izradi nacрта zakona na osnovu informacija, što se, naravno, može raditi i na osnovu iskustava drugih zemalja, ali mi, takođe, znamo da, kad se radi o komisijama za istinu, ne postoje univerzalni obrasci koji se mogu primjenjivati u različitim zemljama. Stoga, što više konsultacija bude obavljeno, steći će se bolji osjećaj za to šta javnost zaista očekuje od ovakve institucije, i to će omogućiti Skupštini da donese zakon po mjeri Bosne i Hercegovine. (Stefan Priesner, stalni predstavnik UNDP-a za Bosnu i Hercegovinu, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Za mene je, dakle, dilema – da li napraviti draft pa onda ići u parlamentarnu javnu raspravu ili ići u javnu raspravu sa ovakvim stanjem kakvo jeste, pa onda uobličiti draft, ući u Parlament i onda ući u parlamentarnu javnu raspravu. Za mene je to ključno pitanje (Šefik Džaferović, prvi zamjenik predsjedavajućeg Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Egzistencijalna potreba porodica nestalih je da nađu posmrtno ostatke, da ih sahrane po svojim običajima i da mogu slobodno da posjećuju mezar [grob].

Ja danas kad odem u Potočare, meni je ... ne znam, kao da idem njemu u goste. Mislim, to se ne može objasniti. To se nikome ne može reći. Ali drago mi je da znam gdje je pokopan. Da nije negdje, ne znam ...da mu nisu tijelo razbacali na sve strane ili negdje u nekoj rijeci da je završio ili nešto... Drago mi je što i danas mogu otići u Srebrenicu kad god hoću i mogu otići na njegov mezar, proučiti mu fatihu i sjetiti se nekih stvari i isplakati se i ispričati sve. (Adisa Tihčić iz Skelana, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Za mene bi bila istina da mi neko rekne gdje je umorio sve moje mrtve članove, muške članove moje obitelji, da mogu doći do njih i da ih mogu na dostojanstven način na određenom prostoru sahraniti i da i ja kao i gospođica Tihčić, imam svoje mjesto gdje bih mogao otići i proučiti fatihu i hajde da kažemo, u jednom trenutku biti sa dušama tih mojih. To je za nas istina. (Amir Kulagić, Udruženje Žene Srebrenice, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Kad dođem, je li, vidim se s jednim, s nekim komšijom i on pita: "Daj mi ispričaj istinu, onako kao čovjek čovjeku". Znači hajdemo zaboraviti, je li, ako se može zaboraviti sve što je bilo, kažem: "Daj mi samo informaciju da nađem, da sahranim, jedan dio života da zatvorim", znači što kaže, ovaj, da mogu otići na groblje i mogu djeci ispričati ko im je bio djed... volio bih da se sazna istina i da se nađu svi ti nestali, nebitno, Srbi, Hrvati ili Bošnjaci, svi koji su stradali da se nađu, da se sahrane i da je stavi jednom tačka na i, i da se uradi jedna prava istina, da se kaže ko je gdje i šta i kad i kako radio. (Slavoljub Pejić iz Vozuće, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Meni bi bilo jako drago kad bi mi došao moj susjed, recimo nebitno, Ramo, Ibro, Muhamed i kazao: "Gospođo Miro, ovdje je vaš sin i muž. Ja znam, sigurno znam da je tu. Vi ga dostojno pokopajte". Ja bih mu bila zahvalna cijeli život. Moje bi se rane dosta, dosta ublažile. Savjest bi mi bila mirna. Ne bih išla na Bikoše, na zid, da ublažim sebe, nego bih znala gdje počivaju i gdje ostalo sve stoji. (Mira Janković iz Bikoša, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Predstavnici Skupštine BiH podržavaju osnivanje nacionalne komisije za istinu i pomirenje u BiH.

Istinu o onome što se dešavalo u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine piše Haški tribunal, piše Međunarodni sud pravde u Hagu, piše Sud Bosne i Hercegovine, pišu sudovi diljem Bosne i Hercegovine, ali je sasvim sigurno da to neće obuhvatiti sve događaje, neće obuhvatiti sve činjenice i posve je sigurno da u Bosni i Hercegovini treba pristupiti još jednom procesu, kako bi se utvrdila potpuna istina o svemu što se dešavalo u Bosni i Hercegovini i kako bi došlo do suočavanja sa potpunom i punom istinom. (Šefik Džaferović, prvi zamjenik predsjedavajućeg Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Lično mislim da nam je potreban proces dolaska do istine i da nam za to nisu dovoljni samo pravosudni organi, iako su presudni i najvažniji za pravdu. Dodatno su me u to i uvjerila razmišljanja predstavnika tužilaštva i sudova, kao i Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu, koji su u svojim izlaganjima jasno rekli da su za utvrđivanje istine i ozdravljenje društva potrebni osim sudskih procesa i dodatni mehanizmi. (Besima Borić, predstavnica Socijal-demokratske partije (SDP) u Skupštini BiH, članica Radne grupe za izradu zakona o osnivanju Komisije za istinu i pomirenje, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Učesnici pozivaju parlamente država nasljednica bivše SFRJ da pokrenu raspravu o instrumentima za suočavanje s prošlošću, donesu program i odrede strategije za uspostavljanje pravde.

Mi moramo osmisliti strategiju ove države – šta raditi, na koji način doći do prave istine. (Jasminka Džumhur, Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava, BiH, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

U raspravi je naglašen značaj regionalnog pristupa u utvrđivanju istine i potreba za jačanjem regionalne suradnje u procesuiranju ratnih zločina.

Bi li uopće bilo moguće, recimo, ispričati u Hrvatskoj (...) zbivanja povezana sa vojnom akcijom Oluja kad recimo dio onih koji su izbjegli, danas ne živi u Hrvatskoj. I za utvrđivanje istine o nekim događanjima gdje bi bilo potrebno čuti glasove ljudi s različitih strana, žrtava s različitih strana rata, koje danas možda ne žive u jednoj zemlji, nego žive u više zemalja, vrlo je važno razmišljati i o mehanizmima kazivanja istine na regionalnoj razini. (Vesna Teršelič, Documenta, Hrvatska, Prvi Regionalni forum za tranziciju pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Brojni slučajevi pokazuju da je, u stvari, umešanost i u planiranje i u dogovaranje i u neposredno izvršenje u zločinima toliko transparentno, vidljivo i toliko dokazano sa brojnim presudama u Hagu da je potpuno izvesno da se istina ne može utvrđivati bez neposrednog učešća ili neposrednog odnosa ili utvrđivanja svega onoga što je došlo iz Srbije a u nekim slučajevima i iz Hrvatske. (Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija, Prvi Regionalni forum za tranziciju pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Potreba nužne regionalne suradnje u istraživanjima posljedica rata na području bivše druge Jugoslavije. U tom pogledu i shvaćam potrebu ovakvog okupljanja, a kako bi se makar izbjegle ponovne zlouporabe u istraživanjima ljudskih gubitaka i moguće uspostavili prethodna određenja, zajedničke osnove, jedinstvena metodologija i tehnike istraživanja te razmjena podataka o tome, s krajnjim ciljem jedinstvenog istraživanja čiji rezultati neće moći poslužiti bilo kakvim manipulacijama sa žrtvama i stradalnicima. (Igor Graovac, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska, Prvi Regionalni forum za tranziciju pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

A zato što nije bilo te saradnje, mi toliko toga ne znamo kao elementarne činjenice. Šta bismo mi bez regionalnog pristupa mogli znati o deportaciji bosanskih izbjeglica koji su došli u Crnu Goru? Šta bismo mi mogli znati bez regionalnog pristupa o pobijenih oko 30 ljudi, kosovskih izbjeglica, koje je vojska pobila u Crnoj Gori? Šta bismo mi mogli znati o čitavoj drami etničkog čišćenja jednog kraja Crne Gore, o Bukovici. (Esad Kočan, Monitor, Crna Gora, Prvi Regionalni forum za tranziciju pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Učesnici su pozvali organizatore foruma (FHP, IDC i Documenta) da nastave sa regionalnim konsultacijama o inicijativama i perspektivama za utvrđivanje istine, i u raspravu uključe udruženja žrtava, veterana, izbjeglica i raseljenih lica, novinare, umjetnike, pisce, historičare, eksperte i predstavnike političkih partija i institucija.

Treba da negujemo ovaj forum kao tijelo za konzultacije u vezi sa modelima, strategijom i načinima ili mehanizmima za utvrđivanje istine o prošlosti koja se tiče svih nas. (Vesna Teršelič, Documenta, Prvi Regionalni forum za tranziciju pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)

Moramo organizirati forum na kome bi žrtve mogle da iznesu svoje stavove i dobiju neku vrstu priznanja i istine, i ako dobiju to, i to je oblik pravde za žrtve, takođe. Moje mišljenje je da obezbjeđivanjem takvog foruma dajemo legitimitet žrtvama i njihovom pravu da iznesu svoje iskustvo i stavove. To je, takođe, vrsta pravde i ta pravda donosi izliječenje i stoga sam pobornik

održavanja ovakvih foruma. (Vjosa Dobruna, Radio televizija Kosova, Prvi Regionalni forum za tranzicionu pravdu, Sarajevo, BiH, 5.-6.maj 2006.)